

Lidia Derfert-Wolf
Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy
Stowarzyszenie EBIB
lidka@utp.edu.pl

Kim jesteśmy, co robimy, czym dysponujemy – środowisko bibliotek szkół wyższych w Polsce

Lidia
Derfert-Wolf

Lidia Derfert-Wolf – bibliotekarz dyplomowany w Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy. Ukończyła bibliotekoznawstwo i informację naukową na UAM w Poznaniu. Swoje zainteresowania skupia wokół działalności informacyjnej bibliotek, baz danych, otwartego dostępu i kształcenia użytkowników informacji. Zajmuje się również statystyką biblioteczną i oceną efektywności bibliotek. Jest członkiem zespołu AFBN, kierownikiem zespołu StatEL, koordynatorem merytorycznym bazy danych BazTech, redaktorem naczelnym „Biuletynu EBIB” i redaktorem międzynarodowego repozytorium E-LIS.

Streszczenie: Referat jest próbą analizy sytuacyjnej bibliotek szkół wyższych w Polsce, w oparciu o dane statystyczne (GUS) i wskaźniki funkcjonalności (AFBN). Dla zobrazowania trendów w wybranych obszarach, dane zaprezentowano na przestrzeni kilku/kilkunastu lat. Wybrane wskaźniki porównano z wartościami średnimi w 13 krajach Europy. Zaprezentowany materiał może służyć zainicjowaniu dyskusji na temat kondycji polskich bibliotek uczelnianych, jak również wspierać bibliotekarzy w działaniach rzeczniczych i kształtowaniu relacji z otoczeniem, szczególnie we własnych uczelniach.

Słowa kluczowe: biblioteki szkół wyższych, Polska, Europa, wskaźniki funkcjonalności, statystyka biblioteczna, kondycja bibliotek szkół wyższych

Who we are, what we do, what we have at our disposal – academic libraries in Poland

Summary: The paper is an attempt to perform an analysis of academic libraries in Poland, based on statistical data (CSO) and performance indicators (AFBN). To illustrate trends in selected areas, the data was presented over the years. Selected indicators were compared with average values in 13 European countries. The presented material can be used to initiate discussions on the condition of Polish academic libraries, as well as support librarians in advocacy activities and shaping relations with the environment, especially at their own universities.

Keywords: academic libraries, Poland, Europe, performance indicators, library statistics, condition of academic libraries

Prezentacja

Nagranie

Współautor prezentacji: Maciej Rynarzewski

Maciej Rynarzewski – od 2008 r. pracuje w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie (obecnie Sekcja Promocji). Od 2011 r. dodatkowo prowadzi własną firmę – Mikroagencję Kreatywną. Zajmuje się projektowaniem stron WWW, grafiki (w tym także infografiki) i materiałów na potrzeby druku i nowych mediów. Od kilku lat prowadzi szkolenia i warsztaty dla bibliotekarzy w całej Polsce, łącząc swoje doświadczenia z pracy w bibliotece z umiejętnościami zdobytymi w pracy projektanta i grafika. W latach 2009–2019 prowadził bibliotekarski blog Pulowerek.pl.

Analiza sytuacyjna bibliotek szkół wyższych w Polsce – cel i założenia

Zgodnie z intencją organizatorów [I Kongresu Bibliotek Szkół Wyższych](#) wiodącymi tematami debaty miały być zagadnienia, o których bibliotekarze dyskutują na bieżąco, zatem głównie na temat lepszego funkcjonowania naszych placówek na co dzień oraz śmielszego patrzenia w przyszłość. Uznano przy tym, że rozmowy warto poprzedzić wiedzą „w pigułce” na temat stanu bibliotek szkół wyższych w Polsce, wskazując na charakterystyczne trendy w najważniejszych obszarach działalności. Taki opis sytuacji bibliotek może posłużyć do oceny ich kondycji, jak również do porównań z podobnymi środowiskami za granicą oraz do działań na rzecz bibliotek w najbliższym ich otoczeniu.

Podstawowymi źródłami danych do analizy bibliotek były:

- raporty publikowane przez GUS (na podstawie danych dostarczanych corocznie przez uczelnie i biblioteki)¹,
- raporty publikowane w ramach projektu AFBN (Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych)².

Należy podkreślić, że GUS dostarcza w miarę kompletne dane ze wszystkich bibliotek szkół wyższych, jednak nie publikuje żadnych wskaźników pozwalających na chociażby pobieżną analizę efektywności ich działania. Natomiast wyniki badań AFBN – opracowy-

¹ *Obszary tematyczne. Edukacja* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/>; *Obszary tematyczne. Kultura* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/>; *Roczniki statystyczne* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 1.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/>.

² *Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. Wyniki Badań* [online]. [Dostęp 1.10.2019]. Dostępny w: <https://afb.sbp.pl/afb/wyniki-badan/>.

wane wprowadzie na podstawie danych z większości bibliotek, ale nie 100% – umożliwiają przegląd ponad 100 wskaźników funkcjonalności obrazujących wiele obszarów działania bibliotek.

Wybrane wskaźniki krajowe (uśrednione wartości wszystkich badanych w AFBN bibliotek publicznych szkół wyższych) porównano ze średnimi wartościami w krajach europejskich, zaprezentowanymi w raporcie *Study of European indicators. The situation of French university libraries compared with other European countries*³, opublikowanym w 2018 r. przez francuskie Stowarzyszenie Dyrektorów Bibliotek Uniwersyteckich (Association des directeurs et personnels de direction des bibliothèques universitaires et de la documentation, [ADBU](#)). Badanie wskaźników funkcjonalności bibliotek europejskich przeprowadzono na podstawie danych z lat 2013–2016. Wsparcia finansowego udzieliło francuskie Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Badań i Innowacji (MESRI). Celem badań było m.in. ustalenie (a w konsekwencji poprawa) sytuacji francuskich bibliotek uniwersyteckich w stosunku do innych krajów europejskich oraz zaproponowanie zestawu oficjalnych wskaźników efektywności bibliotek, wspólnych dla wielu krajów europejskich. Analizy dokonano na podstawie danych z 13 krajów, co tym samym czyni inicjatywę badania ADBU pierwszymi kompleksowymi badaniami tego rodzaju. Szczegółowe omówienie raportu wymagałoby z pewnością osobnego artykułu. W tym miejscu warto wspomnieć, że w badaniach wzięły udział następujące kraje: Austria, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Niemcy, Norwegia, Szwajcaria, Węgry, Wielka Brytania⁴. Analizie poddano kilkadziesiąt wskaźników, w większości zgodnych z międzynarodową normą ISO 11620⁵ i obliczonych na podstawie 30 danych statystycznych, zdefiniowanych w międzynarodowej normie ISO 2789⁶. Dzięki temu, że dane i wskaźniki w AFBN podlegają analogicznym rygorom oraz jest ich wystarczająco dużo, można było dokonać pewnych porównań wartości wskaźników bibliotek europejskich z polskimi. Należy tu jednak zastrzec, że porównywano wybrane dane, jedynie dla wzbogacenia niniejszego opracowania, a nie kompleksowego porównania wyników pracy polskich bibliotek z europejskimi.

Wobec sporej liczby możliwych do analizowania wskaźników z AFBN (praktycznie z lat 2002–2017) oraz równie pokażnej liczby danych statystycznych z GUS w pierwszej kolejności należało dokonać selekcji i wybrać najważniejsze aspekty funkcjonowania bibliotek szkół wyższych. Zdecydowano pokazać stan ogólny bibliotek w kontekście szkół wyższych oraz kluczowe wskaźniki z takich obszarów jak: infrastruktura, zbiory biblioteczne, pracownicy, finanse oraz korzystanie z bibliotek.

Przystępując do opisu funkcjonowania bibliotek szkół wyższych, przyjęto kilka założeń:

- zakres chronologiczny badań obejmuje lata 2005–2017, z wyjątkiem danych, których gromadzenie rozpoczęto w latach późniejszych lub dla potrzeb zaprezentowania danego zjawiska wystarczył węższy przedział czasowy,

³ *Study of European indicators. The situation of French university libraries compared with other European countries* [online]. Association of Directors of University Libraries, 2018. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/ADBU-Study-Key-and-Performance-indicators.pdf>.

⁴ Dane ze Szwecji nie zostały tymczasowo włączone do analizy ze względu na brak tłumaczenia. Zwrócono się również o udział w badaniach do Włoch, Polski, Rumunii i Belgii, lecz nie uzyskano odpowiedzi.

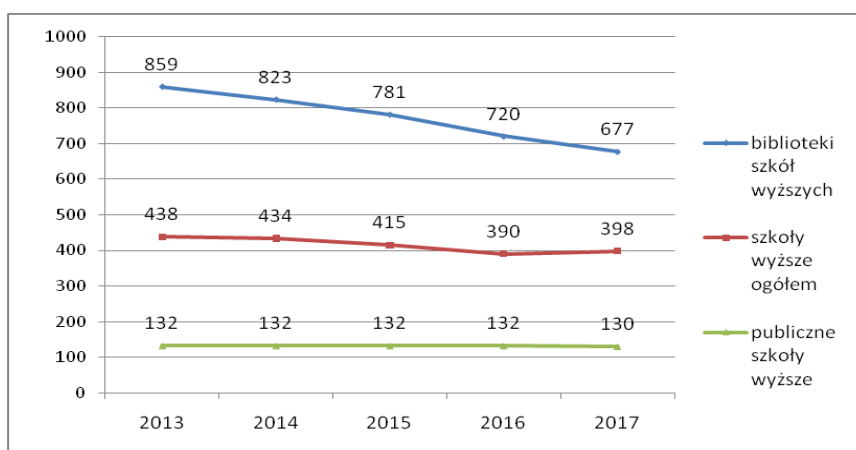
⁵ PN-ISO 11620:2017-11 Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek.

⁶ PN-ISO 2789:2016-04 Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna.

- analizie poddano przede wszystkim biblioteki publicznych szkół wyższych, ze względu na to, że udział bibliotek uczelni niepublicznych w projekcie AFBN jest znikomy,
- dane statystyczne i wskaźniki funkcjonalności podano w postaci wartości bezwzględnych, średniej arytmetycznej, a najczęściej mediany, ze względu na jej niezależność od wartości ekstremalnych, tzn. skrajnie wysokich lub skrajnie niskich, które z kolei mają wpływ na średnią,
- wskaźniki funkcjonalności – stanowiące relacje pomiędzy kilkoma danymi statystycznymi – w przypadku odniesienia do użytkowników bibliotek, podawano w przeliczeniu na: użytkownika⁷, studenta, zarejestrowanego użytkownika lub aktywnego czytelnika, w zależności od celu wskaźnika.

Biblioteki szkół wyższych – stan i konteksty

Organizatorami bibliotek szkół wyższych są uczelnie, w których można wyróżnić dwie zasadnicze grupy potencjalnych użytkowników: studenci i nauczyciele akademicy, które stanowią dla tych bibliotek najbliższe otoczenie. Ze względu na to, że na zmiany w bibliotekach uczelnianych istotne znaczenie ma sytuacja w szkolnictwie wyższym, przyjrzyjmy się temu, co mówią na ten temat dane GUS (rys. 1). Liczba uczelni w latach 2013–2017 nieco zmalała (z 439 do 398), co przy jednocześnie stałej liczbie publicznych szkół wyższych (ok. 130⁸) może oznaczać, że zmniejszenie stanu szkół dokonało się wśród uczelni niepublicznych. Natomiast spadek liczby bibliotek szkół wyższych w tych samych latach był proporcjonalnie większy – z 859 w roku 2013 do 677 w roku 2017. Można to prawdopodobnie uzasadnić, poza likwidacją bibliotek zamykanych uczelni niepublicznych, likwidacją bibliotek wydziałowych i instytutowych w szkołach publicznych, które w danych GUS są liczone jako odrębne biblioteki. Takie prezentowanie liczby bibliotek przez GUS uzasadnia również ponad pięciokrotnie większą liczbę bibliotek od liczby uczelni. Oficjalne statystyki GUS nie pozwalają niestety na wyodrębnienie danych dotyczących wyłącznie bibliotek głównych.

Rys. 1. Liczba szkół wyższych oraz bibliotek szkół wyższych w latach 2013–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS⁹.

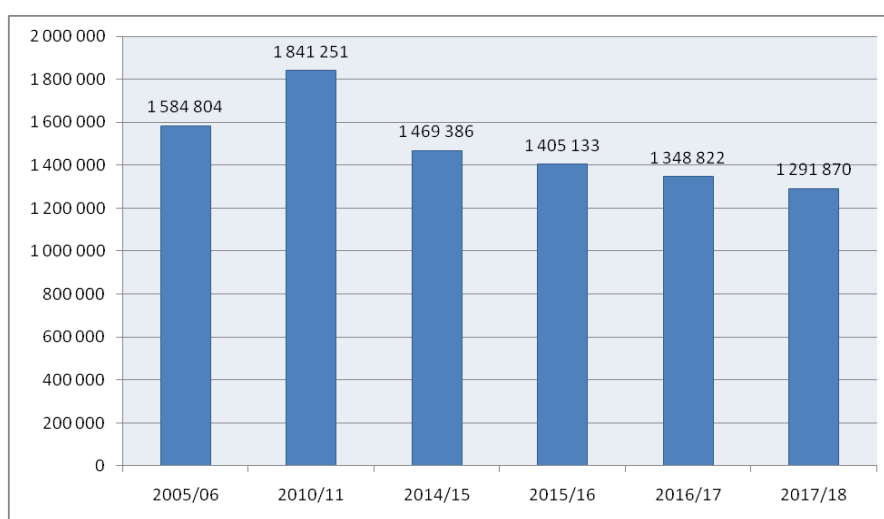
⁷ Potencjalnym użytkownikiem w bibliotece szkoły wyższej jest student lub pracownik uczelni.

⁸ W liczbie tej uwzględniono również państwowe wyższe szkoły zawodowe (PWSZ).

⁹ *Obszary tematyczne. Kultura*, dz. cyt.; *Roczniki statystyczne*, dz. cyt.

Z uwagi na to, że najliczniejszą grupę potencjalnych użytkowników szkół wyższych stanowią studenci, warto przeanalizować dane GUS również w tym zakresie (rys. 2). Według stanu na dzień 30 listopada 2017 r. w szkołach wyższych studiowało 1 291 870 osób, w tym 75,1% w szkołach publicznych. Zaobserwowano 4,2% spadek liczby studentów w porównaniu z rokiem akademickim 2016/2017. W ciągu ostatnich dziesięciu lat liczba studentów systematycznie zmniejszała się. Ta tendencja spadkowa jest oczywistą implikacją dla bibliotek uczelnianych, co poniekąd obala mit o mniejszym zainteresowaniu usługami bibliotecznymi. Mniejsza liczba studentów oznacza bowiem mniejszą liczbę użytkowników bibliotek.

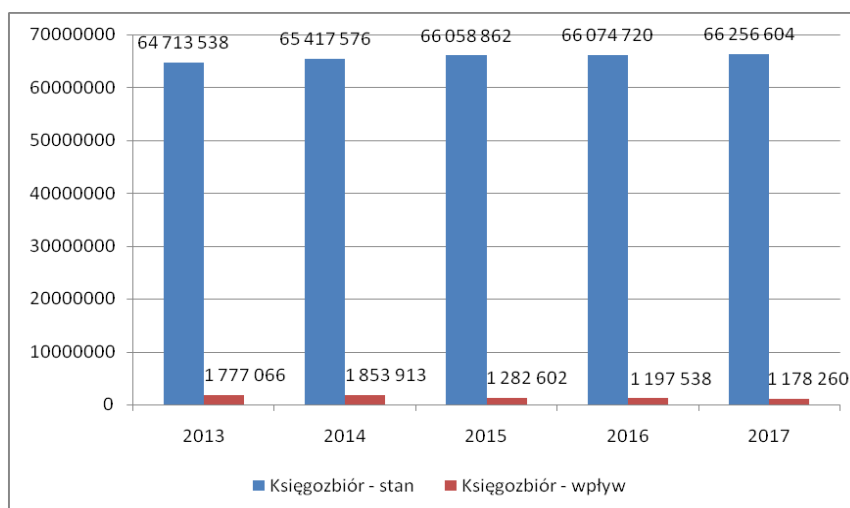

Rys. 2. Liczba studentów w Polsce w latach 2005–2018
Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS¹⁰.

Przechodząc do danych dotyczących bibliotek, przyjrzyjmy się ich „stanowi posiadania” w dwóch głównych obszarach możliwych do zdiagnozowania przy pomocy danych GUS: zbiory i pracownicy. Zgodnie z sumarycznymi danymi ze wszystkich bibliotek w Polsce, liczba woluminów zgromadzonych w bibliotekach szkół wyższych rosła w latach 2013–2017 od 64,7 mln do 66,2 mln. Ten stosunkowo niewielki przyrost zbiorów drukowanych można z pewnością po części uzasadnić skutecznie realizowaną polityką selekcji zbiorów, tak niezbędną w przypadku np. uczelni technicznych. W wielu przypadkach polityka rozwoju księgozbioru jest związana z ograniczeniami magazynowymi itp. Z drugiej strony warto zwrócić uwagę na znaczenie tak ogromnego zasobu informacji o wartości istotnej zarówno z punktu widzenia zachowania dziedzictwa kulturowego, a z drugiej zapewnienia warsztatu pracy dla studentów i pracowników uczelni. Proste wyliczenie na podstawie danych GUS pokazuje, że w 2017 r. przypadało 51,3 wol. księgozbioru (będącego sumą zbiorów wszystkich bibliotek, w tym czasopism drukowanych) na jednego studenta. Natomiast trend wpływu zbiorów drukowanych w tym samym przedziale czasowym wskazuje

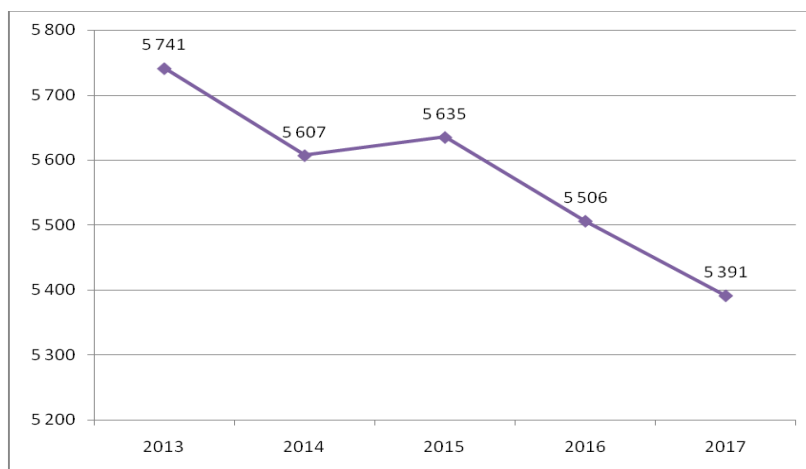
¹⁰ Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne) [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20172018-dane-wstepne,8,5.html>; Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 roku [online]. Główny Urząd Statystyczny, 30.11.2018 [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoły-wyzsze-i-ich-finance-w-2017-roku,2,14.html>.

na wzrost do 2014 r., a następnie tendencję spadkową na stałym poziomie. Z pewnością można to uzasadnić przechodzeniem na gromadzenie kolekcji w formie elektronicznej lub zakupu licencji na dostęp do e-zasobów. Dowody tych przypuszczeń znajdziemy w prezentowanych w dalszej części wskaźnikach.

Rys. 3. Księgozbiór bibliotek szkół wyższych (liczba woluminów oraz wpływy) w latach 2013–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS¹¹.

Z kolei liczba osób zatrudnionych w bibliotekach szkół wyższych w latach 2013–2014 nie prezentuje już tak stabilnego stanu i systematycznie maleje (rys. 4). Przyczyn tego trendu należy upatrywać z jednej strony we wspomnianej malejącej liczbie bibliotek, gdzie często likwidacja placówki łączyła się z likwidacją etatów, a z drugiej strony w polityce niezatrudniania nowych pracowników w miejsce odchodzących na emeryturę. Potwierdzenia tych przypuszczeń będziemy szukać we wskaźnikach funkcjonalności prezentowanych w dalszej części materiału.

Rys. 4. Pracownicy działalności podstawowej (osoby) w bibliotekach szkół wyższych w latach 2013–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS¹².

¹¹ *Obszary tematyczne. Kultura*, dz. cyt.

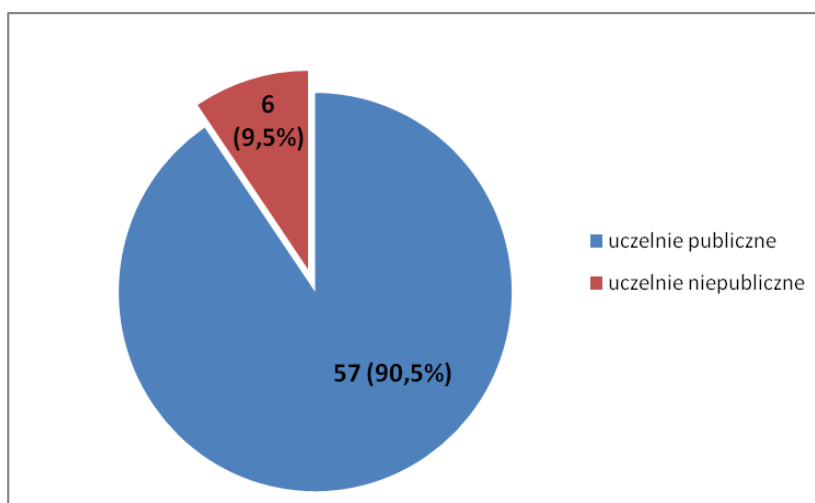
Powyższe sumaryczne dane dotyczące wszystkich uczelni i ich bibliotek pokazują stan ogólny w poszczególnych latach oraz pewne tendencje na przestrzeni tych lat, nie mówiąc jednak nic o efektywności działania bibliotek reprezentujących określony wyżej potencjał. Stopień realizacji celów bibliotek uczelnianych może pokazać pomiar wskaźników funkcjonalności, które z jednej strony pełnią funkcję narzędzi oceny jakości i efektywności usług świadczonych przez bibliotekę, zasobów oraz innych przedsięwzięć, z drugiej natomiast pomagają zmierzyć wydajność zasobów przeznaczonych przez bibliotekę na realizację tych usług i innych działań¹³. Ponadto, co bardzo istotne, wskaźniki funkcjonalności pozwalają porównać działania grupy bibliotek (jednorodnej pod względem misji, typu, obsługiwanej populacji docelowej). Umożliwiają też porównanie ich uśrednionych wartości z innymi krajami, pod warunkiem takich samych metod obliczania wskaźników.

Biblioteki szkół wyższych – wybrane wskaźniki funkcjonalności

Kolejnym źródłem danych, które może posłużyć do zobrazowania kondycji bibliotek szkół wyższych są wskaźniki funkcjonalności obliczane w ramach projektu AFBN dla zarejestrowanych placówek. Zatem nie jest to reprezentacja wszystkich bibliotek w kraju, jednak na tyle znaczący odsetek, który pozwala przyjąć dane za wiarygodne i wyciągać właściwe wnioski. Niestety, w tej części materiału nie będą uwzględnione dane dla bibliotek szkół niepublicznych ze względu na ich bardzo nieliczny (2% funkcjonujących bibliotek) udział w AFBN (rys. 5). Ponadto w AFBN w ogóle nie uczestniczą biblioteki państwowych wyższych szkół zawodowych. Jeśli natomiast chodzi o publiczne szkoły wyższe, to do AFBN dostarcza dane: 76% bibliotek uniwersyteckich i uczelni pedagogicznych, 81% bibliotek uczelni technicznych (w tym 100% uczelni podległych MNiSW), 91% bibliotek uczelni medycznych. Te trzy grupy są najsilniej reprezentowane w AFBN, ale poza nimi danych dostarczają też biblioteki uczelni ekonomicznych, rolniczych, artystycznych i wychowania fizycznego. Prezentowane dalej wskaźniki będą uśrednionymi wartościami (mediany lub średnie arytmetyczne) wszystkich bibliotek publicznych szkół wyższych. Należy tu zwrócić uwagę, że wskaźniki „krajowe” obliczane są na podstawie wskaźników indywidualnych bibliotek. Taka metodologia nie jest możliwa do zastosowania na podstawie dostępnych danych GUS. Można oczywiście obliczyć np. liczbę studentów przypadających na pracownika biblioteki, dzieląc ogólną liczbę studentów przez liczbę pracowników bibliotek – według danych GUS z 2017 r. będzie to 239,6. Ten sam wskaźnik w AFBN (dla 62 bibliotek) wynosi 355 (średnia arytmetyczna), ale można również wygenerować medianę (233), wartość najmniejszą (90) i największą (2433).

¹² Tamże.

¹³ PN-ISO 11620:2017-11, dz. cyt., s. 16.

Rys. 5. Biblioteki uczestniczące w AFBN – procentowy udział bibliotek uczelni publicznych i niepublicznych według stanu z maja 2019 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Niewątpliwą zaletą wskaźników funkcjonalności obliczanych w ramach AFBN jest możliwość ich porównania ze wskaźnikami bibliotek zagranicznych, co zresztą od początku było celem AFBN¹⁴, a dzięki zdefiniowaniu wskaźników zgodnie z międzynarodowymi normami, stało się to wykonalne. W tej części porównamy zatem wybrane wskaźniki funkcjonalności AFBN ze średnimi wartościami (z 2017 r.) z 13 krajami europejskimi, zaprezentowanymi w raporcie z badań francuskiego Stowarzyszenia Dyrektorów Bibliotek Uniwersyteckich¹⁵.

Baza AFBN zawiera ogromną ilość danych, gromadzonych od 2002 r. przez ok. 60 bibliotek. Na podstawie tych danych obliczanych jest automatycznie ponad 100 wskaźników. Jest to zatem „kopalnia” wiedzy na temat kondycji bibliotek uczelnianych. Z oczywistych względów dla potrzeb niniejszego materiału zdecydowano zaprezentować kluczowe wskaźniki dotyczące:

- infrastruktury (powierzchni biblioteki, godzin dostępności usług bibliotecznych),
- zbiorów bibliotecznych (drukowanych i elektronicznych),
- pracowników (wieku, wykształcenia),
- finansów (wpływów i wydatków),
- korzystania z bibliotek (aktywności użytkowników, wypożyczeń, pobrań dokumentów elektronicznych).

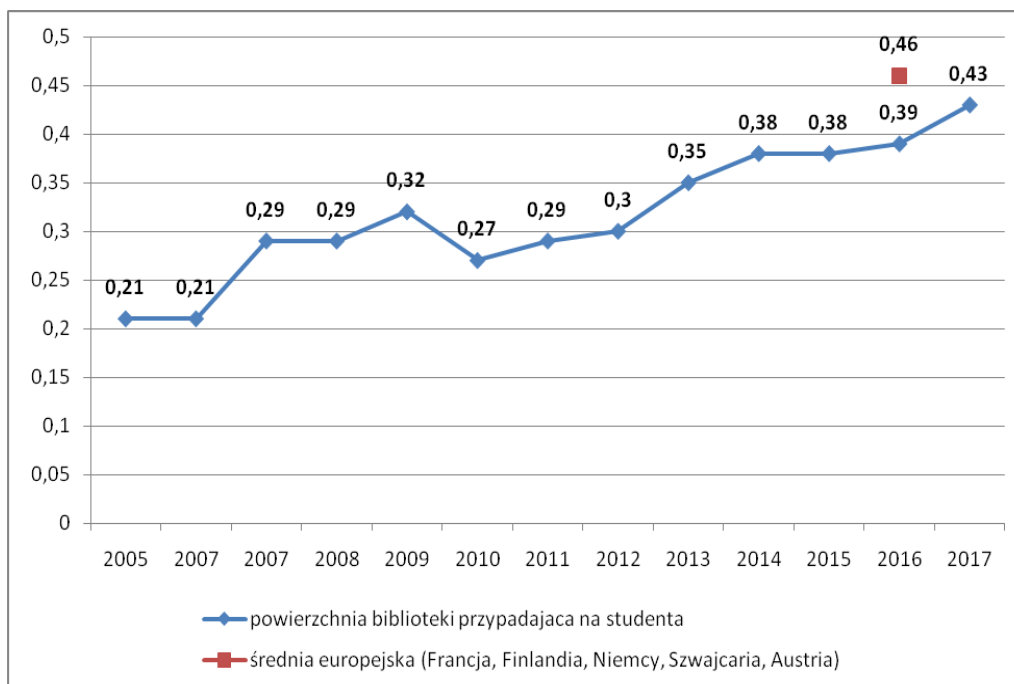
Powierzchnia użytkowa biblioteki przypadająca na studenta minimalnie rośnie od 0,21 m² w latach 2005–2006 do 0,43 m² w roku 2017 (rys. 6). Wynika to zapewne z dość dużej liczby nowych budynków powstałych w tym czasie lub istotnie zmodernizowanych, w tym głównie ze środków unijnych. Uśredniony wskaźnik dla pięciu krajów europejskich w 2016 r. wynosi 0,46 m², co plasuje polskie biblioteki na porównywalnej pozycji. Trzeba tu zwrócić uwagę na możliwe różne definiowanie tzw. powierzchni użytkowej – polskie

¹⁴ Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. Informacje ogólne [online]. [Dostęp 1.10.2019]. Dostępny w: <https://afb.sbp.pl/afb/informacje-ogolne/>.

¹⁵ Study of European indicators ..., dz. cyt.

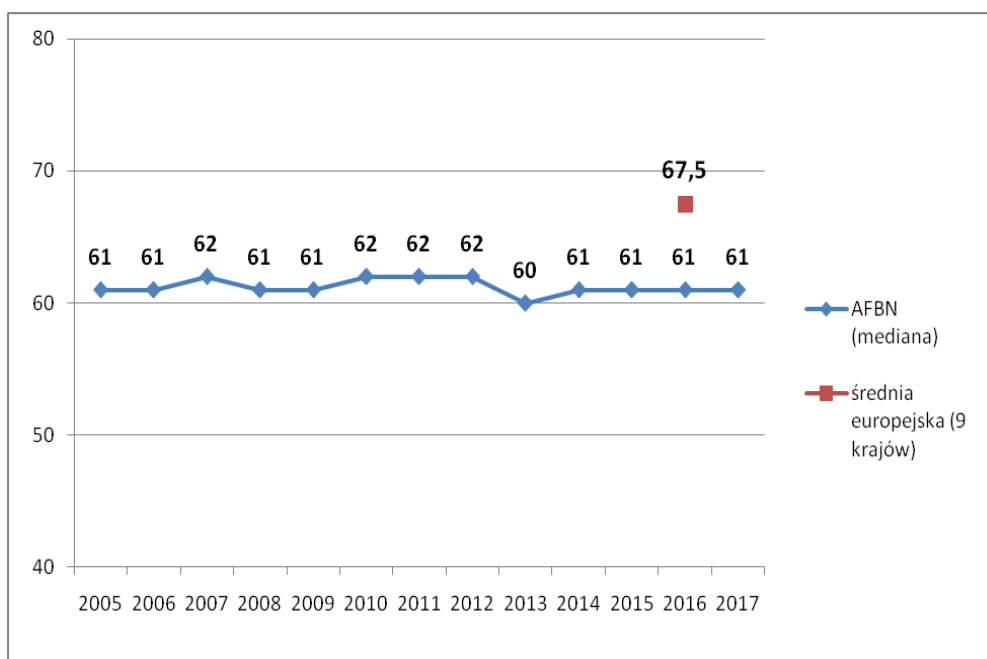
biblioteki uwzględniają powierzchnię magazynową i przy jej odjęciu wartość wskaźnika byłaby mniejsza. Należy też pamiętać, że na interpretację miernika – przy stałej powierzchni biblioteki – ma jednak wpływ zmniejszająca się liczba studentów.

Rys. 6. Powierzchnia biblioteki w m² przypadająca na studenta (mediana) w latach 2005–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN oraz *Study of European indicators...*, dz. cyt.

Zupełnie inaczej przedstawia się natomiast wskaźnik „liczba studentów przypadająca na miejsce pracy w bibliotece”, który w dziewięciu krajach europejskich wyniósł w 2016 r. średnio 13,5, a w tym samym roku w Polsce 40 (mediana 32). Różnice mogą wskazywać na inne organizacje powierzchni bibliotecznych lub różne interpretacje tzw. miejsc do pracy w bibliotece. Nieznaczny spadek wartości tego wskaźnika w polskich bibliotekach na przestrzeni lat oznacza raczej związek ze zmniejszającą się liczbą studentów, a nie liczbą miejsc dla użytkowników. Ciekawie prezentuje się też proporcja liczby miejsc wyposażonych w komputery w stosunku do liczby miejsc do pracy, która średnio w dziewięciu krajach europejskich wynosi ok. 13%, a w Polsce 22%. Jednak sposoby liczenia tych wskaźników mogą tu też być nieco zróżnicowane (w AFBN podajemy liczbę dostępnych komputerów, w tym również stanowisk przeznaczonych wyłącznie do przeszukiwania katalogów).

Podobne trudności w ujednoczeniu obliczania wskaźnika mogą wystąpić przy szacowaniu liczby godzin w tygodniu, w których dostępne są usługi biblioteczne (rys. 7). W bibliotekach polskich w latach 2005–2017 wartość ta była na niemal stałym poziomie – 61 godzin – przy 67,5 godzinach w 2016 r. w dziewięciu krajach europejskich (przy dużym zróżnicowaniu od 32 godzin na Węgrzech do ponad 100 godzin w Hiszpanii). Wartości wskaźników zależą w dużej mierze od otwartości bibliotek w niedziele, kalendarzy akademickich, istnienia bądź nie dużych bibliotek głównych itp.

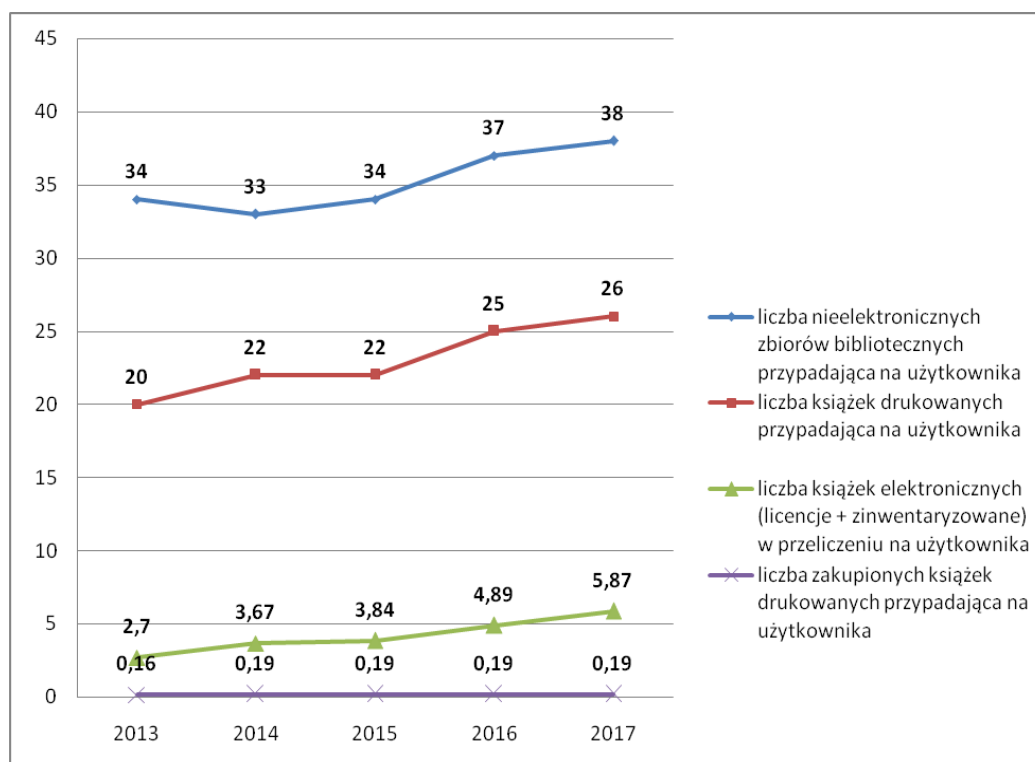

Rys. 7. Liczba godzin (w tygodniu), w których dostępne są usługi biblioteczne w latach 2005–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN oraz *Study of European indicators...*, dz. cyt.

Kolejna grupa analizowanych wskaźników dotyczy zbiorów bibliotecznych, które w raporcie francuskim nie zostały niestety uwzględnione, ze względu na zbyt zróżnicowane sposoby podawania danych w poszczególnych krajach. Zatem biorąc pod uwagę tylko dane krajowe z AFBN, można przeanalizować m.in. następujące wskaźniki z lat 2013–2017 (rys. 8):

- liczbę nieelektronicznych zbiorów bibliotecznych w przeliczeniu na użytkownika, która wynosiła przeciętnie od 34 do 38 jednostek inwentarzowych,
- liczbę książek drukowanych w przeliczeniu na użytkownika, która wynosiła przeciętnie od 20 do 26,
- liczbę książek elektronicznych (licencjonowanych i zinwentaryzowanych) w przeliczeniu na użytkownika, która wynosiła przeciętnie od 2,7 do 5,87 wol.,
- liczbę zakupionych książek drukowanych przypadającą na użytkownika, która w roku 2013 wynosiła przeciętnie 0,16, a w kolejnych latach po 0,19 wol.

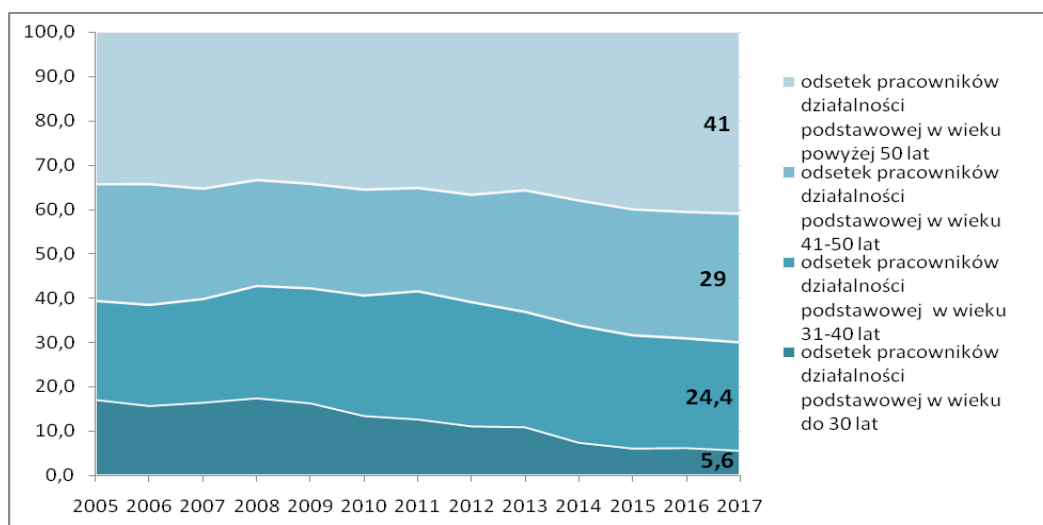
Widać tu wyraźnie dwukrotny wzrost liczby książek elektronicznych, przy niewielkim wzroście stanu czy wpływów książek drukowanych, co potwierdza światowe tendencje.

Rys. 8. Zbiory nieelektroniczne i książki elektroniczne w przeliczeniu na użytkownika w latach 2013–2017 (mediany)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

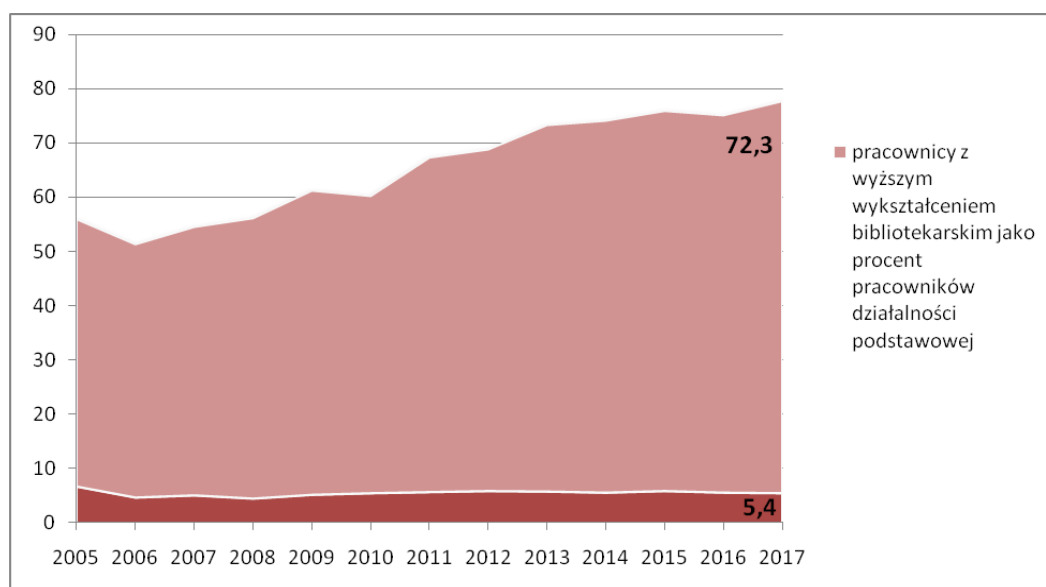
W niniejszym materiale nie może zabraknąć wskaźników dotyczących najcenniejszego zasobu bibliotek szkół wyższych – ich pracowników. Na rysunku 9 przedstawiono procentowy rozkład grup wiekowych pracowników działalności podstawowej w latach 2005–2017. Widać tu wyraźnie tendencję spadkową (średnio rocznie -10%) w grupie pracowników w wieku do 30 lat, która w 2005 r. stanowiła 17,1% wszystkich pracowników działalności podstawowej, a w 2017 r. już jedynie 5,6%. Natomiast największy przyrost (średnio rocznie +0,6%) można zaobserwować w grupie pracowników powyżej 50 lat. Sytuację tę można wytłumaczyć obserwowaną w większości bibliotek tendencją likwidacji etatów zajmowanych przez osoby odchodzące na emeryturę, zamiast zatrudniania w to miejsce nowych, młodych pracowników. Wiąże się to najczęściej z polityką danej uczelni, prowadzącą do zmniejszenia wydatków bieżących.

Rys. 9. Procentowy rozkład grup wiekowych pracowników działalności podstawowej bibliotek w latach 2005–2017 (średnie)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

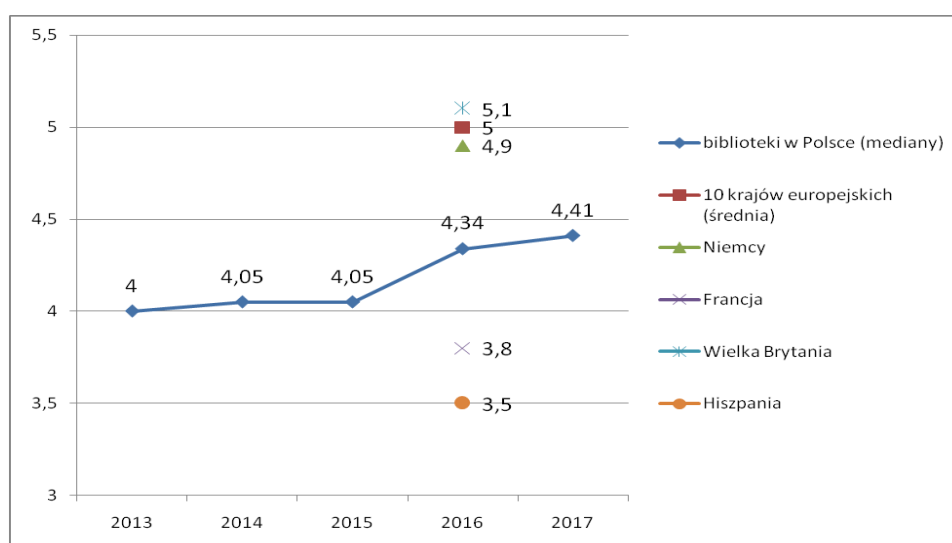
Pracownicy działalności podstawowej bibliotek szkół wyższych legitymują się bardzo dobrym wykształceniem – ponad 72% osób z tej grupy miało w 2017 r. wyższe wykształcenie bibliotekarskie (zaliczane są tu też studia podyplomowe). Jak widać na rysunku 10, jest to tendencja wzrostowa, gdyż w 2005 r. wartość ta wynosiła 55%. Z kolei odsetek bibliotekarzy dyplomowanych w grupie pracowników działalności podstawowej z wyższym wykształceniem wynosił od 2007 r. ok. 5,4%. Stan ten na pewno się zmieni po 2019 r., kiedy to w wielu uczelniach stanowiska te ulegną likwidacji bądź naturalnemu wygaśnięciu z powodu nowych uregulowań w prawie o szkolnictwie wyższym.

Rys. 10. Pracownicy z wyższym wykształceniem bibliotekarskim oraz bibliotekarze dyplomowani jako procent pracowników działalności podstawowej w latach 2005–2017 (mediany)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Kolejny wskaźnik – liczba pracowników przypadająca na 1000 studentów – został specjalnie dla tego materiału oszacowany na podstawie danych AFBN, aby móc porównać jego wartość z danymi europejskimi¹⁶. Wskaźnik ten w latach 2013–2015 w bibliotekach polskich miał niemal jednakową wartość równą 4, a od 2016 r. liczba ta rośnie, z pewnością ze względu na zmniejszającą się liczbę studentów w polskich uczelniach. Wartość wskaźnika w krajach europejskich w 2016 r. jest dość zróżnicowana (od 3,5 w Hiszpanii do 5,1 w Wielkiej Brytanii), jednak średnia dla 10 krajów, wynosząca 5 studentów przypadających na 1000 pracowników biblioteki, nie odbiega znacząco od wartości w polskich bibliotekach (rys. 11). Trendy w poszczególnych krajach też są zróżnicowane, jednak średnio jest to tendencja spadkowa (-5,3% od roku 2013).

Rys. 11. Liczba pracowników przypadająca na 1000 studentów w Polsce latach 2013–2017 oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej w roku 2016

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN oraz *Study of European indicators...*, dz. cyt.

Wskaźnik ten można dalej analizować pod kątem zatrudnienia w różnych obszarach działalności biblioteki (np. gromadzenie, opracowanie, udostępnianie, informacja naukowa, promocja, szkolenia, digitalizacja, obsługa informatyczna). Niestety w AFBN zrezygnowano w 2013 r. z gromadzenia tego rodzaju danych ze względu na duże trudności w ich sprawozdawaniu przez biblioteki, zwłaszcza te, w których pracownicy byli angażowani w ramach swojego etatu w kilku różnych obszarach.

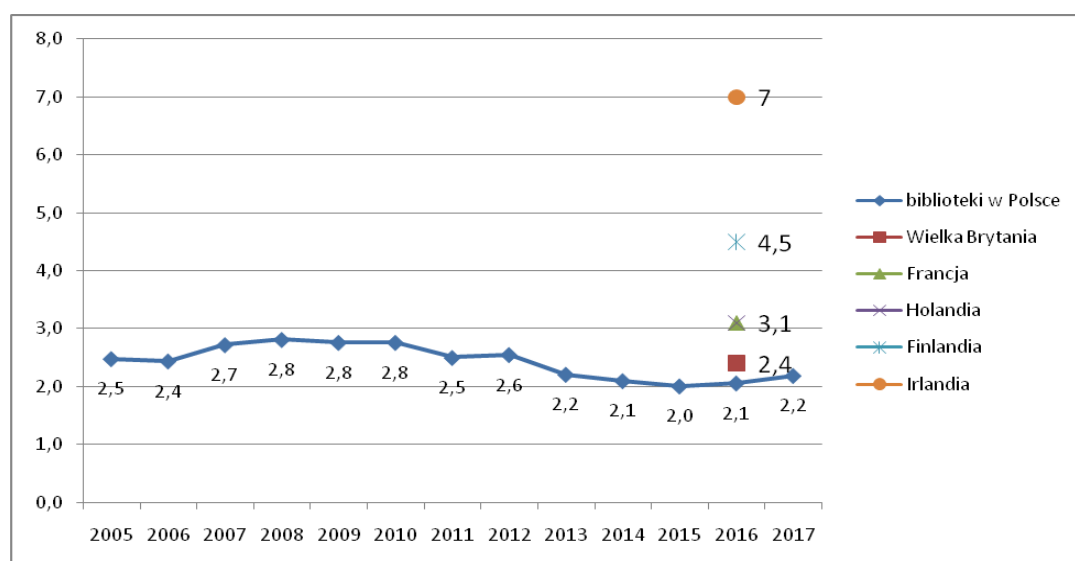
Dane AFBN oraz badania francuskie uwzględniają też szkolenia pracowników bibliotek, choć w nieco innej formule. Średnia liczba dni szkoleń w przeliczeniu na pracownika biblioteki w pięciu krajach Europy wyniosła 2,6 w 2016 r. Zgodnie z danymi AFBN liczba godzin udziału w szkoleniach zawodowych w przeliczeniu na pracownika biblioteki wyniosła średnio 13 w tym samym roku. Przyjmując 8 godzin za jeden dzień szkolenia, otrzymamy 1,6 dni szkoleń, zatem zdecydowanie mniej niż w każdym z badanych krajów Europy.

¹⁶ W AFBN obliczane są automatycznie wskaźniki „liczba użytkowników/studentów w przeliczeniu na pracownika biblioteki”.

Kolejny obszar funkcjonowania biblioteki poddany analizie to finanse, zawsze budzące spore zainteresowanie, choć o różnym nastawieniu w zależności od tego, czy oceniają ten aspekt zarządzający biblioteką, czy ich zwierzchnicy. Efektywne funkcjonowanie biblioteki zależy z jednej strony od poziomu finansowania jej działalności przez organizatora, a z drugiej od aktywności samej biblioteki w pozyskiwaniu dodatkowych źródeł finansowania. Natomiast wysoka wydajność – jako miara wykorzystania zasobów (w tym finansowych) służących do realizacji celów biblioteki – jest postrzegana wtedy, gdy minimalizuje się użycie zasobów albo przy wykorzystaniu tych samych zasobów, poprawia funkcjonalność¹⁷. Wskaźniki finansowe z AFBN były już kilka razy szczegółowo analizowane¹⁸. W niniejszym materiale przypomnimy najbardziej kluczowe wskaźniki z punktu widzenia kondycji polskich bibliotek, porównując niektóre z nich ze średnimi miarami w krajach europejskich.

Ile uczelnie przeznaczają ze swoich budżetów na działalność bieżącą bibliotek? Odpowiedź na to pytanie przedstawiono na rysunku 12 – wskaźnik ten w latach 2005–2017 miał różną wartość, nieprzekraczającą 2,8%. Widać wyraźny spadek od 2011 r., spowodowany z pewnością finansowaniem części zasobów elektronicznych z budżetu państwa (tzw. licencja krajowa). W porównaniu z kilkoma krajami europejskimi wypadamy niestety najgorzej.

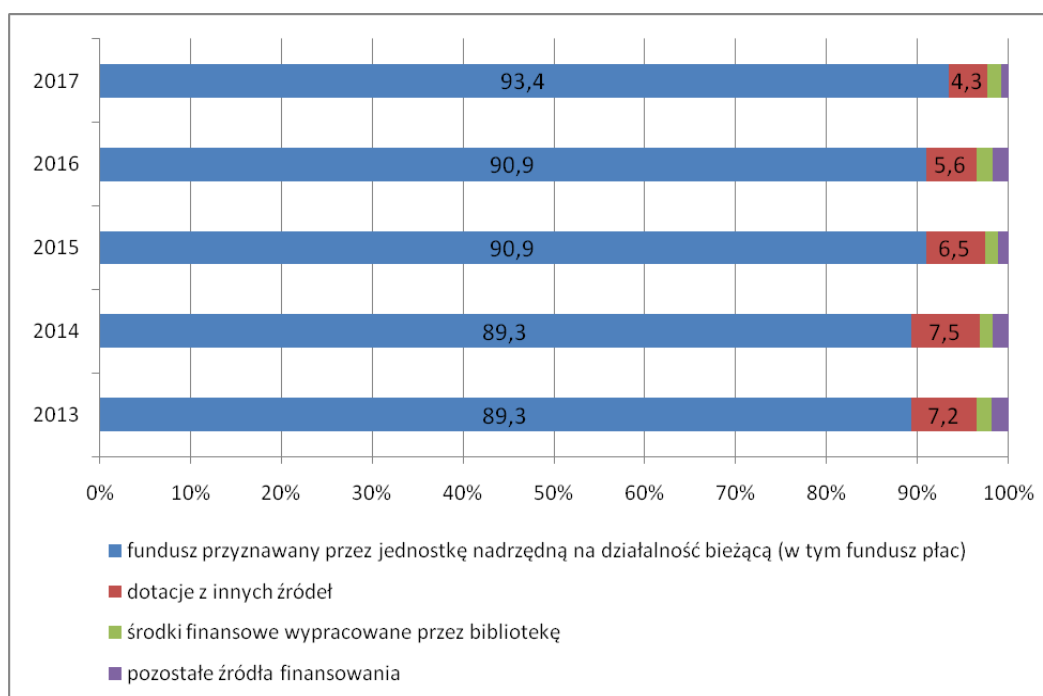
Rys. 12. Budżet biblioteki jako procent budżetu uczelni w bibliotekach w Polsce w latach 2005–2017 (mediany) i wybranych krajach Unii Europejskiej w 2016 r. (średnie)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN oraz *Study of European indicators...*, dz. cyt.

¹⁷ PN-ISO 11620:2017-11, dz. cyt.

¹⁸ DERFERT-WOLF, L. Źródła dochodów bibliotek akademickich oraz inne wskaźniki finansowe w projekcie AFBN. W: ŻOCHOWSKA, J. (red.). *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny, VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 29–30 czerwca 2017 r.* [online]. Białystok, 2018, s. 119–134. [Dostęp 25.10.2019]. ISBN 9788394892319. Dostępny w: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/7259>; DERFERT-WOLF, L., GÓRSKI, M., JAZDON, A. Finansowanie bibliotek uczelni publicznych. Analiza wybranych wskaźników z lat 2002–2007. *Biuletyn EBIB* [online]. 2009, nr 8 (108). [Dostęp 25.10.2019]. Dostępny w: http://www.ebib.info/2010/108/a.php?derfert_gorski_jazdon.

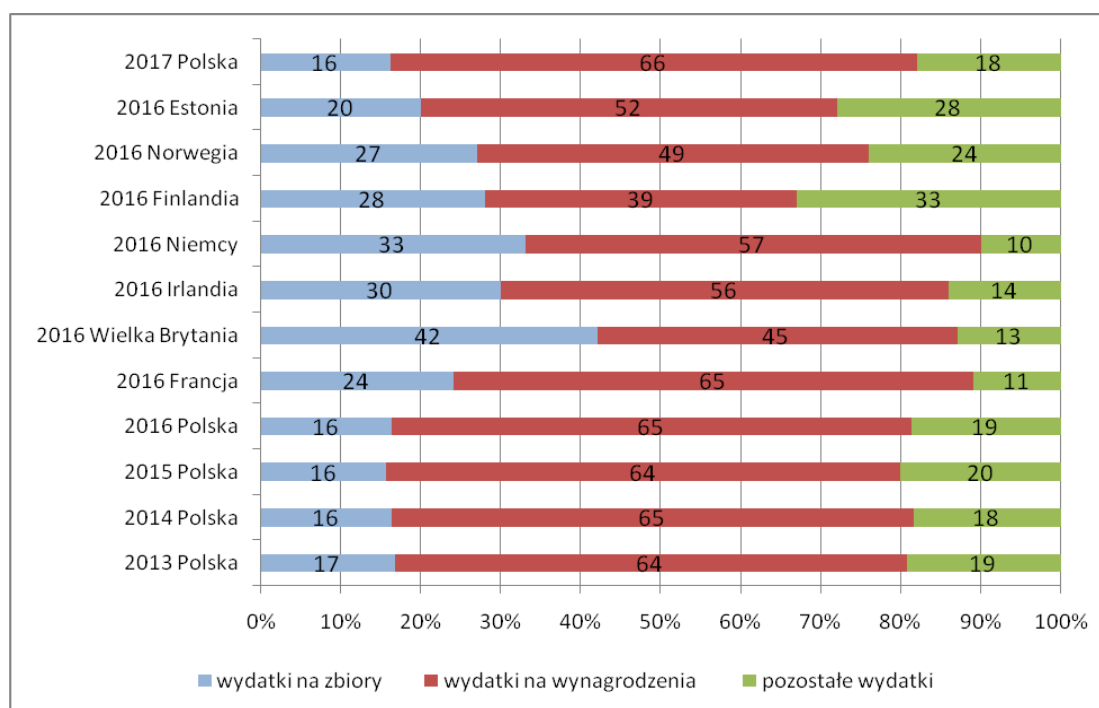
Wskaźniki obrazujące procentowy udział poszczególnych źródeł finansowania bibliotek w ogólnej kwocie wpływów w latach 2013–2017 przedstawiono na rysunku 13. We wpływach uwzględniono: fundusz przyznawany przez jednostkę nadrzędną, pozyskane dotacje (np. fundusze UE, DUN, granty celowe itp.), środki wypracowane przez bibliotekę oraz pozostałe środki, niemieszczące się w wymienionych kategoriach. Na podstawie wykresu z łatwością da się określić trend mówiący o tym, że biblioteki funkcjonują głównie dzięki środkom przyznawanym przez macierzystą uczelnię (od 89,39% w 2013 r. do 93,4% w 2017 r.). Dotacje z innych źródeł (dotacje celowe, granty itp.) osiągają przeciętnie niewielki odsetek z tendencją spadkową (od 7,2 w 2013 r. do 4,3 w 2017 r.). W tej kategorii przychodów mieszczą się środki inwestycyjne przeznaczone na specjalne zadania w poszczególnych latach, np. nowe budynki biblioteczne, na które boom powoli mija. Z kolei środki finansowe wypracowane przez bibliotekę (np. opłaty za niedotrzymanie terminu zwrotu książek, opłaty za wynajęcie powierzchni) stanowią przeciętnie 1,5% wpływów w latach 2013–2017 i odsetek ten pozostaje na wyrównanym poziomie. Podobnie pozostałe źródła finansowania – w badanym okresie przeciętnie wynoszą 1,5% wpływów w latach 2013–2017. Nie prezentujemy w tym przypadku wartości tego wskaźnika w krajach europejskich z uwagi na zbyt zróżnicowane definiowanie poszczególnych rodzajów wpływów, jednak raport z badań francuskich pokazuje wyraźnie, że udział zewnętrznych dotacji i grantów jest zdecydowanie wyższy.

Rys. 13. Procentowy udział źródeł finansowania bibliotek w latach 2013–2017 (średnie)
Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN

Kolejny wskaźnik finansowy to procentowy udział rodzajów wydatków na bieżące funkcjonowanie bibliotek (bez kosztów inwestycyjnych), w którym uwzględniono: wydatki na zbiory (drukowane i elektroniczne), wydatki na wynagrodzenia i inne świadczenia z tytułu pracy oraz pozostałe wydatki obejmujące utrzymanie pomieszczeń, zakup sprzętu i wyposażenia, promocję, administrowanie, koszt amortyzacji itp. Przedstawione na

rysunku 14 uśrednione wartości wskaźnika w latach 2013–2017 pokazują, że największy odsetek wydatków bieżących bibliotek uczelni publicznych stanowią koszty wynagrodzeń i pochodnych (64–66%), systematycznie rosnące. Skutkiem tego proporcjonalnie maleją odsetki wydatków na zbiory (spadek z 17 na 16%) oraz pozostałe koszty (spadek z 19 na 18%). Dla porównania na wykresie zaprezentowano te same wskaźniki w kilku krajach Europy (2016 r.), na podstawie których widać, że i tu niestety odbiegamy w proporcjach wydatków w całym budżecie. Choć poszczególne kraje też różnią się między sobą pod tym względem. Dla przykładu na zbiory najwięcej przeznaczają biblioteki brytyjskie (42%), a najmniej estońskie (20%); wydatki na płace stanowiły największy odsetek w bibliotekach francuskich (65%, czyli tyle samo co w Polsce), a najmniejszy – w fińskich (39%), które z kolei najwięcej wydają na utrzymanie pomieszczeń itp. (33%). W tym miejscu należy jednak zastrzec – za autorami francuskiego raportu – że sposoby obliczania tych wskaźników mogą się nieco różnić w poszczególnych krajach, np. wliczania bądź nie licencji krajowej do wydatków na zbiory.

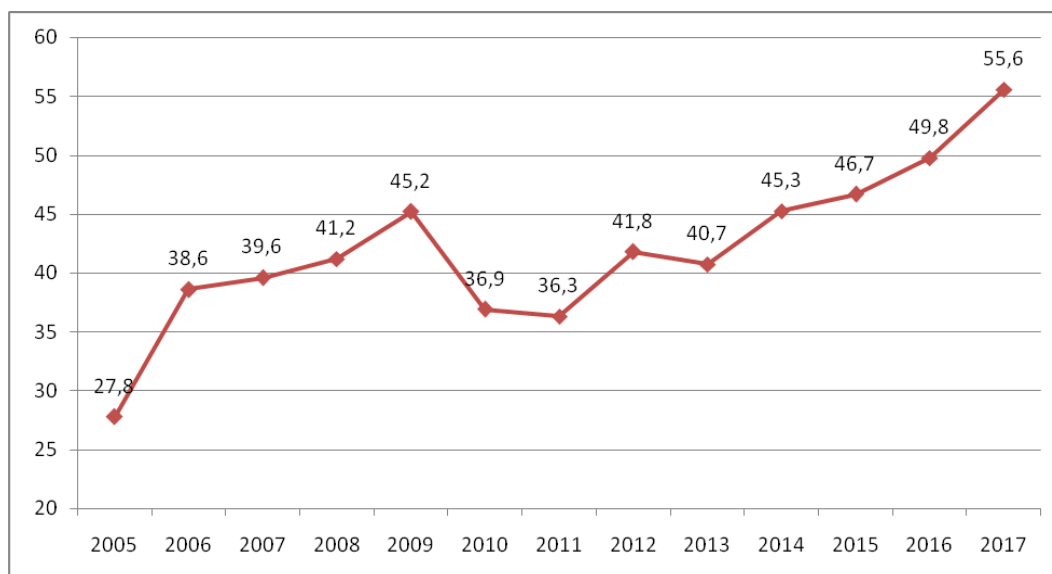

Rys. 14. Procentowy udział rodzajów wydatków na bieżące funkcjonowanie bibliotek w latach 2013–2017 (średnie)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN oraz *Study of European indicators...*, dz. cyt.

Wskaźnikiem związanym z procentowym udziałem rodzajów wydatków na bieżące funkcjonowanie bibliotek jest procent wydatków na zasoby elektroniczne w stosunku do wydatków na zbiory biblioteczne, który świadczy o potencjale i rozwoju biblioteki w kierunku porzeczania kolekcji elektronicznej. Wartość tego wskaźnika – przedstawiona na rysunku 15 – pokazuje wyraźny trend wzrostowy od 2005 r. (27,8%), z załamaniem w latach 2010–2011 (36%), kiedy wdrażano w Polsce licencję krajową na zakup zasobów elektronicznych, aż do 55,5% w roku 2017. W związku ze zmianami na rynku wydawniczym, w obiegu naukowym oraz nowymi przyzwyczajeniami użytkowników można

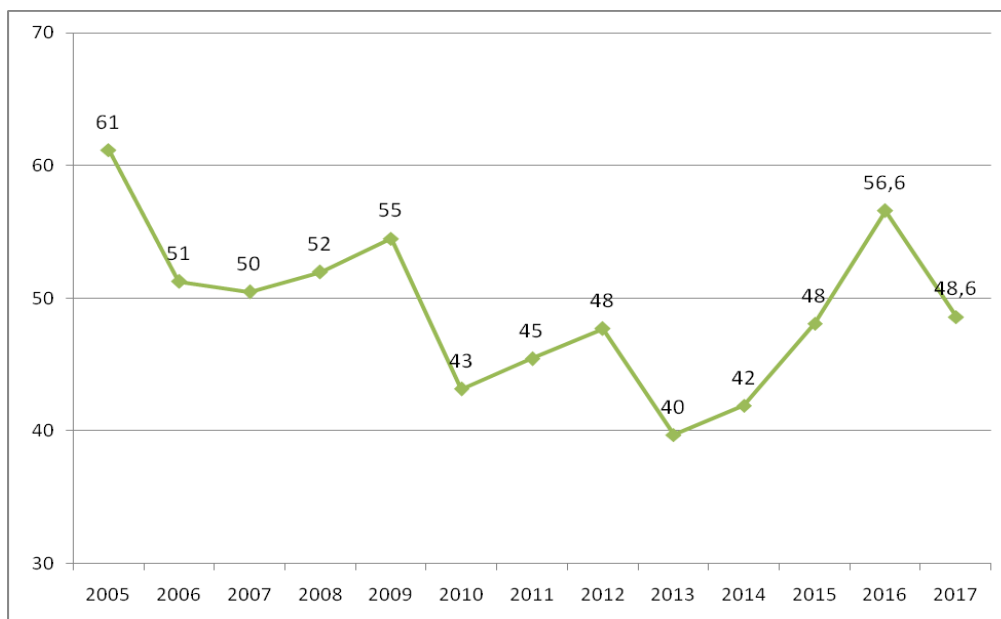
oczekiwać utrzymania tej tendencji wzrostu wydatków na zasoby elektroniczne. Ze względu na duże rozbieżności w obliczaniu wydatków na zbiory w krajach europejskich, nie pokazujemy na poniższym wykresie tych wartości, ale trzeba podkreślić, że tendencja we wszystkich krajach jest wzrostowa. Dla przykładu, średnio w Europie przeznaczana się na zasoby elektroniczne 73% środków na zbiory (wzrost o 10%), ale w Niemczech 59%, czyli podobnie jak w Polsce.

Rys. 15. Wydatki na zasoby elektroniczne w PLN jako procent wydatków na zbiory biblioteczne w latach 2005–2017 (mediany)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Ostatni wskaźnik finansowy, który warto tu przytoczyć, to wydatki na zbiory w przeliczeniu na potencjalnego użytkownika (pracownicy i studenci danej uczelni), których przeciętna wartość dla bibliotek publicznych szkół wyższych jest bardzo zróżnicowana na przestrzeni lat 2005–2017 (rys. 16). Jest to szczególnie trudne do zinterpretowania przy wykazanym wyżej dość stabilnym odsetku wydatków na zbiory w całym budżecie. Wpływ mają tu zapewne liczby użytkowników w poszczególnych latach oraz zasoby elektroniczne, do których dostęp był opłacany tylko w wybranych latach. Więcej można też wywnioskować analizując ten wskaźnik w poszczególnych typach bibliotek, których wyniki mogły mieć wpływ na medianę wszystkich bibliotek szkół publicznych.

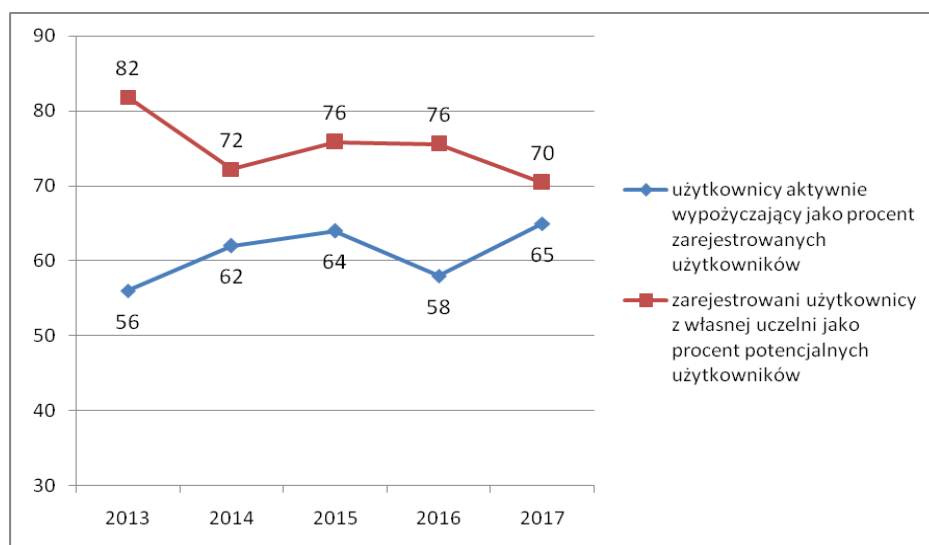
Rys. 16. Wydatki na zbiory w złotych w przeliczeniu na użytkownika w latach 2005–2017 (mediany)
Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Ostatnia grupa wskaźników funkcjonalności bibliotek dotyczy wykorzystania ich usług i zasobów. Przyjrzyjmy się na początek samym użytkownikom, jednak przedstawionym nie w wartościach bezwzględnych, ale w odniesieniu do tego:

- jaki ich odsetek rejestruje się w bibliotece,
- jaki odsetek wśród zarejestrowanych stanowią aktywni użytkownicy (ci, którzy wypożyczyli minimum jedną książkę w roku sprawozdawczym).

Na rysunku 17 zaprezentowano te dwa wskaźniki w bibliotekach uczelni publicznych w latach 2013–2017. Widać na nim wyraźnie dwa trendy: spadek aktywnych użytkowników wśród zarejestrowanych (z 82% w 2013 r. do 70% w 2017 r.) oraz wzrost zarejestrowanych użytkowników wśród potencjalnych (z 56% w 2013 r. do 65% w 2017 r.). Wynikają z tego dość oczywiste wnioski. Po pierwsze osoby, które zapisują się do biblioteki w coraz mniejszym stopniu korzystają z zasobów tradycyjnych. Po drugie użytkownicy rejestrują się do biblioteki prawdopodobnie również w innych celach niż wypożyczanie książek, głównie po to, by skorzystać z licencjonowanych zasobów elektronicznych, do których dostęp mogą mieć wyłącznie osoby uprawnione. Zatem to kolejne dane, które potwierdzają rozwój usług bibliotecznych zdecydowanie w kierunku tych elektronicznych. Wnioski te wydają się niepodważalne, pomimo faktu, że dane wymagane do obliczania tych wskaźników nie są jednolicie gromadzone we wszystkich bibliotekach, co wynika często z różnych zasad korzystania z bibliotek, określonych w regulaminach.

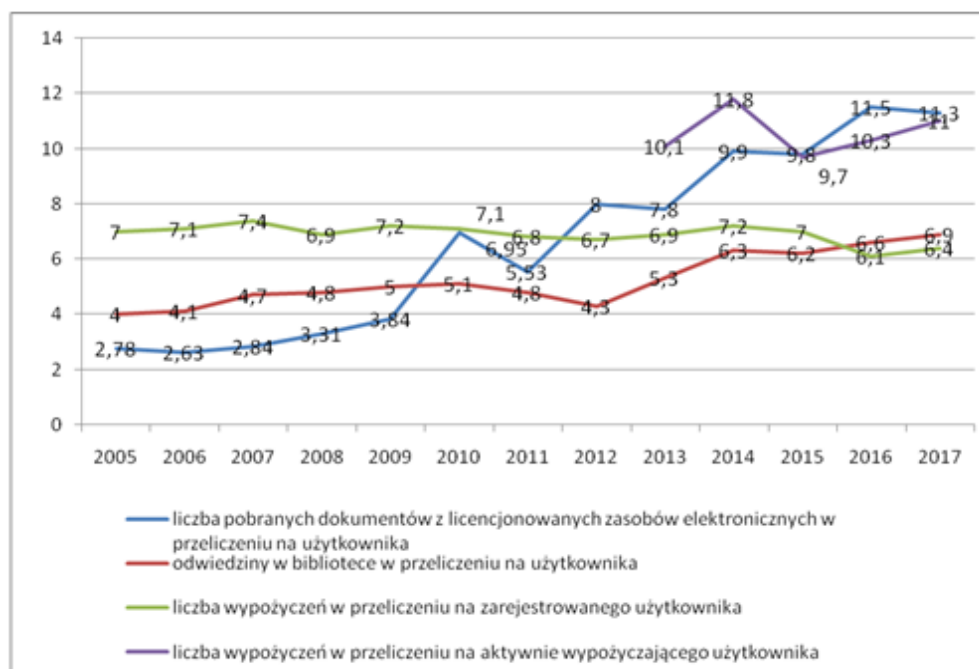

Rys. 17. Użytkownicy aktywnie wypożyczający jako procent zarejestrowanych użytkowników oraz zarejestrowani użytkownicy z własnej uczelni jako procent potencjalnych użytkowników w latach 2013–2017 (mediany)

Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Powyższe dane i wnioski potwierdzają kolejne wskaźniki, będące miarami wykorzystania różnych typów zasobów (rys. 18). Liczba wypożyczeń przypadająca na potencjalnego użytkownika wykazuje tendencję nieco spadkową (z 7 do 6,4 wypożyczeń w latach 2005–2017), natomiast aktywni użytkownicy wypożyczają minimalnie coraz więcej książek (od 10,1 do 11 razy w roku w latach 2013–2017). Dla porównania – liczba wypożyczeń przypadająca na studenta w krajach europejskich wyniosła w 2016 r. średnio 11,6. W AFBN nie mamy wprawdzie takiego wskaźnika, ale biorąc pod uwagę, że studenci stanowią zdecydowaną większość użytkowników, to sytuacja w polskich bibliotekach nie odbiega w tym zakresie znacząco od europejskich. Natomiast zupełnie inaczej przedstawia się wskaźnik pokazujący odwiedziny fizyczne w bibliotece w przeliczeniu na użytkownika, który w latach 2005–2017 wzrastał w Polsce z 4 do 6,9. Ten sam wskaźnik w odniesieniu do studentów również rósł w latach 2005–2017 (od 6,3 do 8,1). Podobną tendencję wzrostową wykazywała liczba odwiedzin w przeliczeniu na studenta w krajach Europy (+12%), ale wartość wskaźnika jest zdecydowanie wyższa – w 2016 r. wyniosła średnio 47,9. Największy wzrost we wskaźnikach wykorzystania zasobów w bibliotekach polskich obserwujemy przy liczbie pobranych dokumentów z licencjonowanych zasobów elektronicznych w przeliczeniu na użytkownika – od 2,78 w 2005 r. do 11,3 w 2017 r. Interpretując wymienione w tej części wskaźniki, należy pamiętać o wykazanej wcześniej tendencji spadku liczby studentów. Zatem realny trend wypożyczeń w przeliczeniu na użytkownika/aktywnego użytkownika/studenta będzie jeszcze mniejszy, natomiast liczby pobranych dokumentów elektronicznych – nieco wyższy.

Rys. 18. Wskaźniki wykorzystania w przeliczeniu na użytkownika w latach 2005–2017 (mediany)
Źródło: oprac. własne na podstawie bazy AFBN.

Wnioski

Jak wspomniano wcześniej, przedstawiony obraz stanu polskich bibliotek szkół wyższych jest bardzo ogólny i trudno na jego podstawie wyciągać szczegółowe wnioski oraz interpretować dane. Ponadto, analizując wskaźniki, zawsze należy uwzględniać sytuację w otoczeniu bibliotek, w szczególności malejącą liczbę studentów. Biorąc zatem pod uwagę szerszy kontekst prezentowanej problematyki oraz dynamikę zmian zachodzących w tej grupie bibliotek na przestrzeni lat, można zaobserwować następujące zjawiska:

- liczba bibliotek oraz zatrudnionych w nich osób systematycznie maleje (-12% od 2013 r.), co ma związek z łączeniem/likwidacją bibliotek wydziałowych i instytutowych oraz likwidacją bibliotek wyższych szkół niepublicznych,
- powiększa się grupa pracowników bibliotek w wieku powyżej 50 lat (średnio rocznie +0,6%), natomiast zmniejsza się grupa poniżej 30 lat (średnio rocznie -1,0%),
- personel bibliotek jest coraz lepiej wykształcony (od 55% pracowników z wyższym wykształceniem bibliotekarskim w 2005 r. do 72% w 2017 r.),
- stan drukowanych zbiorów bibliotecznych charakteryzuje się niewielkim, lecz stabilnym wzrostem na przestrzeni lat 2013-2017 (2,38%), natomiast zasobów elektronicznych przybywa w tych samych latach dużo więcej (ponad dwukrotny wzrost liczby e-książek),
- coraz mniej środków finansowych uczelnie przeznaczają na działalność bieżącą bibliotek (z 2,8% budżetu w 2008 r. do 2,2% w 2017 r.), natomiast odsetek środków pozyskiwanych przez biblioteki ze źródeł zewnętrznych pozostaje na niskim (1,5% wpływów), lecz wyrównanym poziomie (spadek o 0,02% w latach 2013–2017),

- biorąc pod uwagę proporcje poszczególnych kosztów bieżących w budżetach bibliotek, minimalnie wzrastają wydatki na płace (+1,99% w latach 2013–2017), przy stałym (16%) poziomie wydatków na zbiory (w ramach tych kosztów 2,31% przyrost wydatków na zasoby elektroniczne w tych samych latach), jednak koszty wynagrodzeń niemal czterokrotnie przewyższają koszty gromadzenia zasobów,
- wskaźniki pokazują nieco mniejszą aktywność użytkowników w zakresie wypożyczania książek drukowanych (-0,6% w latach 2005–2013), nieco większą częstotliwość fizycznych odwiedzin bibliotek (+0,24% w latach 2005–2013), ale za to najwyższy wzrost – czterokrotny – obserwuje się w wykorzystaniu dokumentów elektronicznych, do których biblioteka umożliwia zdalny dostęp.

Porównania ze średnimi wybranymi danymi z kilku/kilkunastu krajów europejskich wskazują na podobne warunki funkcjonowania w zakresie oferowanej użytkownikom powierzchni bibliotek czy godzin dostępności usług bibliotecznych. Natomiast gorzej polskie biblioteki wypadają w obszarze finansów (w tym wydatków na zbiory) oraz wykorzystania usług i zasobów.

Podsumowanie

Przedstawiony bardzo ogólnie stan bibliotek szkół wyższych w Polsce i wyniki ich funkcjonowania na przestrzeni kilku/kilkunastu lat nie pretenduje do miana kompleksowej analizy sytuacyjnej, jednak wskazuje na najważniejsze aspekty działalności tych bibliotek oraz, w wybranych obszarach, na porównania z wynikami bibliotek w Europie, choć nie było to głównym celem opracowania, a jedynie miało pokazać polskie biblioteki uczelniane w szerszym kontekście. Zaprezentowane analizy – na podstawie danych GUS oraz badań w projekcie AFBN – potwierdzają z jednej strony zjawiska, których bibliotekarze są pewni, np. niski poziom finansowania bibliotek. Z drugiej strony zarówno surowe dane, jak i wskaźniki obalają pewne mity, np. o pustkach w czytelniach i innych pomieszczeniach dla użytkowników w bibliotekach. Być może opinie te są generowane tylko w pewnych typach bibliotek (np. uczelni technicznych), a na uśrednione wartości wskaźników wpływa wzrost odwiedzin (np. w bibliotekach medycznych). Wynika z tego postulat pogłębionych analiz dla poszczególnych typów uczelni¹⁹. Kolejny postulat do poszerzenia analizy o istotne obszary działalności bibliotek, świadczące o ich kondycji i znaczeniu, na które w niniejszej pracy zabrakło miejsca, np. udziały we wspólnych projektach, aktywność edukacyjna i kulturalna, digitalizacja i tworzenie repozytoriów instytucjonalnych, odwiedziny wirtualne. Trzeba też podkreślić, że omówione dane i współczynniki są raczej ilościowymi miarami wyników pracy bibliotek i nie dowodzą wprost ani jakości tej pracy ani oddziaływania usług bibliotecznych na użytkowników. Należałoby zatem uwzględnić w szerszej analizie również np. wyniki badań satysfakcji użytkowników czy badań wpływu bibliotek²⁰.

¹⁹ Większość potrzebnych danych znaleźć można w: *Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych. Wyniki Badań*, dz. cyt.

²⁰ DERFERT-WOLF, L. Badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – narzędzia, pomiary, dobre praktyki. W: SIDOR, M. W. (red.) *Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia. Wybrane zagadnienia z zakresu zarządzania bibliotekami uczelni wyższych*. Nowy Sącz: Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University z 2018, s. 289–306.

Niniejszy materiał może być przyczynkiem do dalszej dyskusji na temat kondycji polskich bibliotek uczelnianych, jak również wspierać bibliotekarzy w kształtowaniu relacji z otoczeniem, szczególnie we własnych uczelniach. Zwłaszcza, że środowisko dysponuje ogromnym potencjałem badawczym w postaci danych statystycznych i wskaźników funkcjonalności zgromadzonych w bazie AFBN, które warto powszechnie wykorzystywać w działaniach rzeczniczych i tworzeniu polityki opartej na faktach. Z pewnością byłoby też doskonałe, gdyby w rezultacie dalszych prac w środowisku czy jednym ze stowarzyszeń bądź innych organizacji reprezentujących biblioteki szkół wyższych, powstał pogłębiony raport, na wzór cytowanego tu opracowania francuskiego, ukazujący polskie biblioteki na tle np. europejskich. Zwłaszcza, że dysponujemy tak bogatym materiałem jak baza AFBN.

Bibliografia:

1. *Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych* [online]. [Dostęp 1.10.2019]. Dostępny w: <https://afb.sbp.pl/afb/>.
2. DERFERT-WOLF, L. Badania wpływu i wartości bibliotek akademickich – narzędzia, pomiary, dobre praktyki. W: SIDOR, M. W. (red.) *Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia. Wybrane zagadnienia z zakresu zarządzania bibliotekami uczelni wyższych*. Nowy Sącz: Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University z 2018, s. 289–306.
3. DERFERT-WOLF, L. Źródła dochodów bibliotek akademickich oraz inne wskaźniki finansowe w projekcie AFBN. W: ŻOCHOWSKA, J. (red.). *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny, VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 29–30 czerwca 2017 r.* [online]. Białystok, 2018, s. 119–134. [Dostęp 25.10.2019]. ISBN 9788394892319. Dostępny w: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/7259>.
4. DERFERT-WOLF, L., GÓRSKI, M., JAZDON, A. Finansowanie bibliotek uczelni publicznych. Analiza wybranych wskaźników z lat 2002–2007. *Biuletyn EBIB* [online]. 2009, nr 8 (108). [Dostęp 25.10.2019]. Dostępny w: http://www.ebib.info/2010/108/a.php?derfert_gorski_jazdon.
5. *Obszary tematyczne. Edukacja* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/>.
6. *Obszary tematyczne. Kultura* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/>.
7. *PN-ISO 11620:2017-11 Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek*.
8. *PN-ISO 2789:2016-04 Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna*.
9. *Roczniki statystyczne* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 1.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/>.
10. *Study of European indicators. The situation of French university libraries compared with other European countries* [online]. Association of Directors of University Libraries, 2018. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/ADBU-Study-Key-and-Performance-indicators.pdf>.
11. *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne)* [online]. Główny Urząd Statystyczny. [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20172018-dane-wstepne,8,5.html>.
12. *Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 roku* [online]. Główny Urząd Statystyczny, 30.11.2018 [Dostęp 20.10.2019]. Dostępny w: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoły-wyzsze-i-ich-finanse-w-2017-roku,2,14.html>.

DERFERT-WOLF, L. Kim jesteśmy, co robimy, czym dysponujemy – środowisko bibliotek szkół wyższych w Polsce. W: Sójkowska, I., Derfert-Wolf, L. (red.). *I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12-14 czerwca 2019* [online]. Stowarzyszenie EBIB, 2019. [Dostęp 30.11.2019]. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 26. ISBN 9788363458096. Dostępny w: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/742.